

ПРИБУТКОВІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Лариса Чернобай

Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський

chornobay431@gmail.com

<https://doi.org/10.37406/sXXIcp.2021.v1.77>

Вступ

Функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах жорсткої конкуренції вимагає створення такого економічного механізму, який відповідав би вимогам інтенсифікації виробництва і призводив до підвищення інвестиційної активності. Особливо актуальною є проблема зростання прибутку.

У збільшенні прибутку сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах зацікавлене широке коло учасників ринкових відносин, в числі яких держава, інвестори, трудовий колектив. Інтерес держави полягає в збільшенні податкових платежів, які акумулюються в державному бюджеті. Інвестори зацікавлені в отриманні доходів від участі в діяльності підприємства. Для трудового колективу підприємства прибуток є джерелом виробничого і соціального розвитку.

Розділ 1.

Основною метою створення та функціонування будь-якого підприємства незалежно від форми його власності та розміру є отримання справедливої нагороди за здійснену діяльність, тобто достатнього розміру доходу.

Прибуток є тією категорією, яка найповніше зображує фінансові можливості підприємства та його здатність до розширення виробничої діяльності. Прибуток також є джерелом підвищення рівня добробуту населення, він визначає рівень фінансової стабільності у державі.

Прибутковість – це показник, який характеризує ефективність діяльності підприємства з точки зору здатності його приносити прибуток та забезпечувати ефективне відтворення використаних ресурсів [3].

Прибутковість підприємства характеризують два показники: прибуток та рентабельність. Якщо показники прибутку характеризують абсолютний фінансовий ефект господарської діяльності підприємства, то рентабельність або прибутковість визначає відносний розмір прибутку, який використовується для об'єктивної оцінки кінцевих результатів діяльності підприємства. Рентабельність безпосередньо зв'язана з отриманням прибутку, однак її не можна ототожнювати з абсолютною сумою отриманого прибутку.

Значення прибутку полягає в тому, що він одночасно є фінансовим результатом і основним джерелом фінансових ресурсів підприємства. За рахунок прибутку здійснюється фінансування заходів по науково-технічному і соціально-економічному розвитку підприємств, збільшення фонду матеріального заохочення працівників. Він є не лише джерелом забезпечення внутрішньогосподарських потреб підприємств, але набуває все більшого значення у формуванні бюджетних ресурсів, позабюджетних і благодійних фондів [4].

Прибуток не є винагородою тільки за підприємницьку діяльність і стимулом підприємництва; він відіграє і іншу важливу роль, виступаючи стимулом творчих заощаджень і накопичень. Саме ті, хто роблять прибуток, направляють свої заощадження на продуктивне використання. Прибутки індивідуального

підприємництва, прибуток акціонерів, нерозподілені прибутки служать для оновлення, поліпшення і зростання продуктивного капіталу економіки, а також для покриття витрат на інновації [5].

Економічна сутність прибутку досліджувалася економістами з давніх часів (табл. 1). Починаючи ще, з XVI – XVII ст. учені намагалися пояснити сутність категорії прибутку та його першоджерела. У міру розвитку економічної теорії трактування прибутку постійно змінювалися та ускладнювалися.

Таблиця 1

Теорії формування прибутку

Економічна школа прибутку	Концепція сутності прибутку
Адам Сміт	Першоджерело прибутку – у виробництві. Новостворена вартість розпадається на оплату праці робітника, ренту та прибуток. Прибуток – це породження капіталу.
Давид Рікардо	Прибуток це відрахування з продукту праці робітника. Різниця між ціною та витратами (ураховуючи заробітну плату). Заробітна плата і прибуток перебувають в оберненому зв'язку.
Жан Батист Сей	Згідно з теорією трьох факторів (праця, капітал, земля) прибуток – це дохід підприємця. Утворюється як дохід одного з факторів (капіталу) при розподілі. Прибуток – винагорода підприємця за «продуктивну послугу».
Карл Маркс	Джерело прибутку – додаткова вартість. Прибуток – незароблений дохід капіталіста.
І. Тюнен	Винагорода за виконання підприємницької функції.
И. Шумпетер	Прибуток – це винагорода за нововведення, впровадження інновацій
Ф. Найт	Компенсація за ризик, можливі втрати в умовах ринкової невизначеності.
А. Маршал	Дохід, який отримується четвертим фактором (організаторським).
А. Бабо	Прибуток є результатом ініціативи, сприятливих обставин, визнання органами державної влади.
Сучасний економікс	Функція підприємницької діяльності
Кон'юнктурна теорія	Прибуток – це результат діяльності підприємця в умовах сприятливої кон'юнктури або монопольного становища.

Основними завданнями управління формуванням прибутку підприємства є: забезпечення максимізації його розміру у обсязі, який відповідає ресурсному потенціалу суб'єкта господарювання та ринковій кон'юктурі; забезпечення оптимальної пропорційності між рівнем прибутку, що формується, та допустимим рівнем ризику; забезпечення високої якості прибутку, що формується; забезпечення постійного збільшення ринкової вартості підприємства; підтримка конкурентоспроможності у довгостроковому періоді; забезпечення ліквідності підприємства та його платоспроможності; підтримка інвестиційної привабливості.

В умовах ринкової економіки прибутковість для будь-якого господарюючого суб'єкта бізнесового типу – це його життєве кредо, умова стратегічної стійкості, адаптованості до ринкового середовища, конкурентоспроможності та збільшення частки на ринку. Звідси об'єктивна і головна мета діяльності аграрного підприємства – одержання прибутку та його максимізація. Економічна природа сільськогосподарських підприємств зобов'язує їх підпорядковувати стратегію і тактику своєї діяльності головній меті – максимізації прибутку.

Сільськогосподарські товаровиробники повинні значну увагу приділяти

питанням планування витрат. У процесі планування виробництва нового виду сільськогосподарської продукції необхідно ретельно зважити наявні ресурси і можливість їх використання у такому виробництві, враховуючи науково-технічний прогрес (технологію обробки насіння, вирощування саджанців, догляду за тваринами та ін.). Обов'язковим є планування ринків збуту, адже збільшення обсягів продажу приводить до збільшення рентабельності підприємства. Не слід зациклюватись на виробництві одного виду продукції, тому що в аспекті сільськогосподарського виробництва це нерентабельно [2].

Таблиця 2

Підходи щодо забезпечення прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств

Підхід	Характеристика
Системний	Прибуток підприємства розглядається як сукупність взаємозалежних елементів, що має вихід (мету), вхід, зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок.
Комплексний	Враховуються економічні, організаційні, соціальні, психологічні, а при необхідності й інші аспекти управління прибутком підприємства та їх взаємозв'язки.
Інтеграційний	Націлений на дослідження і посилення взаємозв'язків: а) між елементами прибутку; б) між стадіями формування і розподілу прибутку; в) між рівнями управління прибутком по вертикалі; г) між суб'єктами управління прибутком підприємства по горизонталі.
Маркетинговий	Передбачає орієнтацію інструмента управління прибутком підприємства на споживача. Пріоритети вибору критеріїв маркетингу: 1) підвищення якості об'єкта у відповідності до потреб споживачів; 2) економія ресурсів у споживачів за рахунок підвищення якості; 3) економія ресурсів у виробництві за рахунок фактора масштабу виробництва, науково-технічного прогресу.
Функціональний	Управління прибутком підприємства полягає в тому, що процес управління прибутком розглядається як сукупність функцій, які необхідні. Після встановлення функцій створюються кілька альтернативних об'єктів для виконання цих функцій і обирається той з них, що вимагає мінімум сукупних витрат за один цикл формування і розподілу прибутку.
Динамічний	Прибуток розглядається в діалектичному розвитку, розглядаються причинно-наслідкові зв'язки його формування, проводиться ретроспективний аналіз за 5-10 і більше минулих років і перспективний аналіз.
Відтворювальний	Орієнтований на постійне поновлення власного капіталу підприємства, причому, переважно розширене відтворення цього ресурсу.
Процесний	Розглядає функції управління як взаємозалежні. Процес управління є загальною сумою усіх функцій, серією безперервних взаємозалежних дій, спрямованих на управління прибутком підприємства.
Кількісний	Перехід від якісних оцінок прибутку до кількісних за допомогою математичних, статистичних методів, розрахунків, експертних оцінок, системи балів.
Адміністративного	Регламентация функцій, прав, обов'язків, нормативів якості, витрат, тривалості, елементів у нормативних актах (накази, розпорядження, вказівки, стандарти, інструкції, положення і т.п.) у процесі управління прибутком.
Ситуаційний	Концентрується на тому, що придатність різних методів управління визначається різною ситуацією.

У ринковій економіці результати діяльності оцінюються системою показників, основним серед яких є рентабельність. У процесі розрахунку рентабельності можна

використовувати різні показники прибутку. Це дає змогу виявити не лише економічну ефективність роботи підприємства, а й оцінити інші сторони його діяльності. Нормою прибутку вважається показник рентабельності, обчислений відсотковим співвідношенням суми чистого прибутку до обсягу товарообігу чи вартості всього капіталу [6].

Для того, щоб висновки і пропозиції мали практичну і методичну значимість на усіх рівнях управління економікою і носили дієвий характер, необхідно вибирати комплекс методів і процедур, що відповідають поставленим цілям, завданням і технічному інструментарію. З цією метою запропоновано угруповання методів аналізу і прогнозування рентабельності (рис. 1).

Рис. 1. Рекомендована класифікація методів аналізу рентабельності в рамках реалізації системного підходу

Рівні рентабельності діяльності характеризують ефективність всієї підприємницької діяльності і продажів, що пов'язано з реалізацією управлінської функції прибутку і досягненням максимального економічного ефекту в результаті дотримання допустимого співвідношення прибутку, витрат і беззбитковості виробництва.

Цей комплекс індикаторів рентабельності важливий, перш за все, для топ-менеджменту і внутрішнього контролю. Безумовно, третя група коефіцієнтів рентабельності на основі оцінки грошових потоків акумулює інформацію, значущу для широкого кола користувачів, включаючи партнерів по бізнесу і персонал. При оцінці ефективності стійкості розвитку суб'єктів господарювання, приплив грошових ресурсів, пов'язаний із прибутком, є гарантом забезпечення платоспроможності, що попереджає ймовірність самоліквідації і банкрутства організації.

Застосування багаторівневої методики аналізу рентабельності на основі системи порівнянних аналітичних показників за групами комерційних організацій, що

здійснюють певний вид діяльність, передбачає порівняння коефіцієнтів рентабельності з середньогалузевими значеннями по галузі.

Таким чином, можна зробити висновок, що прибуток як підсумковий фінансовий результат діяльності підприємств являє собою різницю між загальною сумою доходів і витратами на виробництво і реалізацію продукції з урахуванням збитків від різних господарських операцій звітного періоду. Показники рентабельності більш повно, ніж прибуток, характеризують підсумкові результати господарювання, тому що їх величина відображає співвідношення ефекту з вкладеним капіталом або спожитими ресурсами.

Розділ 2.

У кожній державі сільське господарство є життєво необхідною галуззю народного господарства, оскільки зачіпає інтереси кожної людини, адже виробництво продуктів харчування – перша умова життя населення. Крім того, воно виступає сировинною базою інших галузей промисловості, зокрема легкої та харчової. У сільському господарстві як і в інших галузях суспільного виробництва, відбувається постійний розвиток і на цій основі зростає ефективність сільськогосподарської праці, що дає змогу з меншою кількістю робочої сили виробляти більшу кількість сільськогосподарської продукції.

Діяльність в ринкових умовах вимагає від підприємств агропромислового комплексу підвищення ефективності виробництва за допомогою впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання та управління виробництвом, активації підприємництва, ініціативи тощо.

Основною інституційно-економічною проблемою модернізації регіональної агросфери є оптимізація поєднання великого інтегрованого виробництва холдингового типу з дрібним приватним сільським підприємництвом.

Пріоритетними галузями економіки Хмельницької області є сільське господарство, харчова промисловість, електроенергетика, машинобудування та промисловість будівельних матеріалів. Тому спеціалізація економіки досліджуваного регіону має індустріально-аграрний характер.

Земельна площа Хмельницької області складає на 1 січня 2020 року 2062,9 тис. га, з яких 1560,8 тис. га (75,7%) складають сільськогосподарські угіддя. На території досліджуваного регіону знаходиться 1560,8 тис. га сільськогосподарських угідь (табл. 3), що складає майже 4% всіх сільськогосподарських угідь України.

Таблиця 3

Площа сільськогосподарських угідь Хмельницької області

(на кінець року; тис. га)

Види угідь	Роки			2019 р. в % до 2017 р.
	2017	2018	2019	
Сільськогосподарські угіддя	1568,2	1561,0	1560,8	99,5
у тому числі				
рілля	1254,5	1326,2	1326,3	105,7
сіножаті	135,1	91,2	91,2	67,5
пасовища	136,4	104,6	104,3	76,5
перелоги	0,5	0,7	0,7	140,0
багаторічні насадження	41,7	38,3	38,3	91,8

Дослідження показали, що за останні три роки площа сільськогосподарських угідь в регіоні залишалася відносно стабільною.

За підсумками 2019 року аграрними підприємствами Хмельницької області намолочено 3,8 млн. тон зерна у заліковій вазі, що на рівні минулого року. Середня урожайність зернових складає 65,9 ц/га, що є третім показником в Україні. Агроформування 19 районів отримали валовий збір зерна понад 100 тис. тон, а в 8 районах цей показник перевищує 200 тис. тон. Господарства Волочиського і Старокостянтинівського району отримали валовий збір зерна понад 320 тис. тон. Найвищий рівень урожайності зерна – 81 ц/га – отримали у господарствах Чемеровецького і Летичівського районів.

У 2019 році між власниками земельних часток (паїв) та агропідприємствами області укладено понад 364 тисячі договорів оренди земельних ділянок.

Відповідно до укладених договорів розмір орендної плати складає 2528 млн. грн., що на 283 млн. грн. більше ніж у 2018 році. Середній показник нарахування орендної плати за землю в області складає 9,9% від нормативної грошової оцінки, що на 1,0% більше ніж у 2018 році (8,9%).

Агроформуваннями всіх форм власності формується матеріально-технічна база для проведення комплексу весняно-польових робіт, визначаються джерела фінансування, вирішуються питання кредитування.

Тваринництво – це комплекс взаємопов'язаних галузей сільського господарства. Воно забезпечує населення найбільш цінними продуктами харчування. Галузь визначається не тільки високою часткою у виробництві валової продукції, але і великим впливом на економіку, створення робочих місць, розвитком соціальної сфери, переробну та харчову промисловість. Найбільш поширеними напрямками спеціалізації тваринницьких господарств в Хмельницькій області в даний час є: молочне скотарство, свинарство, птахівництво.

В області є всі потенційні можливості для збільшення виробництва продукції даної галузі. По всіх категоріях господарств на 1 січня 2020 року утримувалося – 227,4 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі – 126,8 тис. корів; свиней – 312,5 тис. голів; овець та кіз 26,9 тис. гол.; птиці – 8,1 млн. голів.

По всіх категоріях господарств реалізовано 91,1 тис. тон м'яса, вироблено 640,0 тис. тон молока, 1027,3 млн. штук яєць, 5 тон вовни.

Основним пріоритетом розвитку галузі тваринництва є збільшення виробництва продукції (молока, м'яса, яєць) до кількості, що забезпечить її споживання на рівні раціональних норм. Це буде здійснюватися за рахунок будівництва, реконструкції великих тваринницьких комплексів і ферм, розвитку кооперативного руху та створення сімейних ферм.

З метою самозайнятості населення, за підтримки певних проектів у 2019 році в області запрацювали п'ять сімейних ферм з виробництва молока: 2 – у Славутському районі, с. Довжки, 1 – у Красилівському районі, с. Печеське, 1 – у Шепетівському районі, с. Городище, 1 – у Білогірському районі с. Соснівка, що є продовженням створення в мережі сімейних ферм та молочних кооперативів навколо них.

В 2019 році роботи будівництву і реконструкції тваринницьких ферм виконувалися на дванадцяти об'єктах, найбільші із них: свинорепродуктор на 160 голів (ФГ «Династія» с. Йосипівка Старокостянтинівського району), четвертий модуль репродуктивної свиноферми на 600 голів (ТОВ «Камчатка» с. Теліжинці Ізяславського району), свинокомплекс на 12 тис. голів (ПП «Аграрна компанія

2004», с. Шмирки Волочиського району), свинокомплекси на 12 тис. голів відгодівлі та 1110 свиноматок (ПП «Аграрна компанія 2004»: с. Гвардійське Хмельницького району), свинокомплекс на 450 свиноматок (ТОВ «НАТ» с. Олешин Хмельницького району), приміщення для утримання 400 голів молодняку ВРХ (ФГ «Бізон -1» с. Сахнівці Старокостянтинівського району), II-га черга реконструкції приміщення для 200 голів молодняку ВРХ (ТОВ «Лани Вінковеччини» смт. Вінківці), II-га черга молочнотоварної ферми на 520 корів (ТОВ НВА «Перлина Поділля» с. Гулівці Білогірського району), молочно-товарна ферма на 250 гол. (ТОВ АФ ім. Слободяна, с. Іванківці, Городоцького району), пташники на 30 тис. гол. птиці (СТОВ «Хорост Поділля» с. Мацьківці Хмельницького району) та 100 тис. гол. бройлерів (ПФГ «Колос» м. Полонне).

Закінчено роботи по будівництву і реконструкції на трьох об'єктах: приміщеннях для утримання молодняку ВРХ на 200 гол. в ТОВ «Лани Вінковеччини» смт. Вінківці, свинокомплексу на 450 свиноматок у ТОВ «НАТ» с. Олешин та пташнику на 30 тис. гол. у СТОВ «Хорост Поділля» с. Мацьківці Хмельницького району.

У 2019 році створено 3 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативи, а саме СОК «Придатна земля» Шепетівського району вівчарського напрямку, СОК «Завзяті господарі» Чемеровецького району по збуту шампінйонів, СОК «Молочні топори» Ізяславського року молочного напрямку. Також, 5 фермерських господарств сімейного типу по виробництві молока, а саме в Славутському районі (2 ФГ), по одному у Білогірському, Красилівському та Шепетівському районах.

На 01.01.2020 року функціонує 15 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та 8 фермерських господарств сімейного типу по виробництві молока.

В аграрному секторі економіки Хмельницької області функціонують 1680 сільськогосподарських підприємств (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка чисельності підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність в Хмельницькій області, од.

Види підприємств	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2019 р. в % до 2017 р.
Усього	1570	1676	1680	107,0
<i>у тому числі:</i>				
фермерські господарства	1128	1099	1119	99,2

За останні три роки кількість аграрних формувань регіону зросла на 110 одиниць (7%). Протягом досліджуваного періоду кількість фермерських господарств зменшилася на 9 одиниць (0,8%). При цьому частка фермерських господарств зменшилася з 71,8 % в 2017 році до 66,6% в 2019 році.

Найбільше фермерських господарств функціонує в Старокостянтинівському (107 од.), Дунаєвецькому (103 од.), Теофіпольському (99 од.) та Волочиському (95 од.) районах. Переважна більшість (403 од.) сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону (24,0%) мали розміри від 20 до 50 га сільськогосподарських угідь. Вони обробляють лише 1,8% сільськогосподарських угідь регіону.

Підприємства розміром 100-500 га. були на другому місці за кількістю (261 од. або 15,5%) і обробляли 8,0% сільськогосподарських угідь області. На третьому місці

– підприємства розміром 50-100 га., загальна кількість яких в звітному році склала 163 од., або 9,7%. Ними оброблялося 1,4% сільськогосподарських угідь.

Найбільших за розміром (більше 10000 га) аграрних підприємств в регіоні було лише 13 од., або 0,8% загальної кількості. Але ними обробляється 42% сільськогосподарських угідь досліджуваного регіону.

В сучасних умовах фермерські господарства стають найчисленнішою формою підприємницької діяльності на селі. Разом з тим, історичний вітчизняний та світовий досвід переконує, що основою забезпечення продовольчої безпеки держави є великотоварне виробництво, якого можна досягти за умов об'єднання фермерських господарств у кооперативи.

Розвиток конкурентоспроможного сталого сільськогосподарського виробництва в комплексному поєднанні з розбудовою сучасних сприятливих умов для розвитку сільських територій є національним пріоритетом нашої держави. Сільськогосподарське виробництво традиційно вважається стратегічно важливим видом діяльності, оскільки його ефективність гарантує продовольчу безпеку держави та благополуччя її населення.

Сільське господарство – одна з основних сфер матеріального виробництва, яка забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною. Основною метою сільського господарства є збереження сталості та подальшого збільшення виробництва продукції при постійному зменшенні трудових матеріальних та грошових ресурсів на її виробництво, всебічне підвищення його ефективності в землеробстві і тваринництві, для задоволення потреб населення в продуктах, передбачених норм споживання, і промисловості в сировині, створення необхідних резервів сільськогосподарської продукції.

Виробництво продукції є процесом створення різноманітних матеріальних благ та послуг, необхідних для задоволення людських потреб. Після процесу виробництва продукції йде процес її реалізації. Метою виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств є виробництво продукції для задоволення суспільних потреб і отримання максимально можливого прибутку. У процесі виробництва аграрні підприємства використовують матеріальні, грошові і трудові ресурси, виробниче споживання яких формує витрати виробництва. Аграрні підприємства в процесі діяльності здійснюють матеріальні, грошові й трудові витрати на просте та розширене відтворення основних фондів і оборотних засобів, виробництво і реалізацію продукції, соціальний розвиток трудового колективу тощо. Найбільшу питому вагу в усіх цих витратах мають витрати на виробництво продукції.

Головними задачами розвитку економіки на сучасному етапі є всемірне підвищення ефективності виробництва, а також заняття стійких позицій підприємств на внутрішньому і міжнародному ринках. Собівартість продукції відображає всі сторони господарської діяльності підприємств, їх досягнення і недоліки. Систематичне зниження собівартості сільськогосподарської продукції – одна з основних умов підвищення ефективності виробництва. Вона робить безпосередній вплив на величину прибутку, рівень рентабельності, а також на бюджет.

Собівартість продукції виступає одним з найважливіших показників ефективності функціонування аграрного підприємства, що відображає рівень господарювання: організацію і технологію виробництва, ефективність використання земельних угідь, трудових ресурсів, основних і оборотних засобів, здійснення

режиму економії. Структура виробничої собівартості сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області в 2019 році представлена в таблиці 5.

Таблиця 5

Структура виробничої собівартості продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області за 2019 рік

(відсотків)

Статті витрат	Продукція сільського господарства
Виробнича собівартість	100,0
Прямі матеріальні витрати	52,2
<i>у тому числі</i>	
насіння та посадковий матеріал	7,3
корми	6,2
інша продукція сільського господарства	2,7
мінеральні добрива	17,2
пальне і мастильні матеріали	7,8
електроенергія	0,7
паливо й енергія	0,2
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	4,7
Прямі витрати на оплату праці	6,1
Інші прямі витрати	21,8
<i>у тому числі</i>	
відрахування на соціальні заходи	1,3
орендна плата за:	
-земельні частки (паї)	10,7
-майнові паї	0,0
амортизація	6,8
Загальновиробничі витрати	19,9
з них оплата послуг сторонніх організацій	12,0

Дослідженнями встановлено, що в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області найбільшу частку в структурі виробничої собівартості сільськогосподарської продукції займають прямі матеріальні витрати (52,2%). В структурі матеріальних витрат в 2017 році найвищу частку займають витрати на мінеральні добрива – 17,2%, пальне та мастильні матеріали – 7,8%, насіння та посадковий матеріал – 7,3%, корми – 6,2%. Прямі витрати на оплату праці в звітному році займали 6,1%, загальновиробничі витрати – 19,9%. Серед інших прямих витрат найбільшу частку в структурі виробничої собівартості займає орендна плата за земельні частки (паї) – 10,7%, амортизація – 6,8%.

Виробництво сільськогосподарської продукції має стратегічне значення як для економіки кожного регіону, так і для економіки країни в цілому. Сільське господарство забезпечує населення продовольством, тим самим забезпечуючи продовольчу безпеку держави. Забезпечення продовольчої безпеки вимагає змін у сприйнятті сільського господарства як галузі, що має виключно виробничо-комерційне призначення.

Дослідження показують, що аграрний сектор економіки Хмельницької області протягом останніх 9 років демонструє тенденцію до зростання виробництва

сільськогосподарської продукції, хоча в окремі періоди відбувалися зміни в бік зменшення (рис. 2).

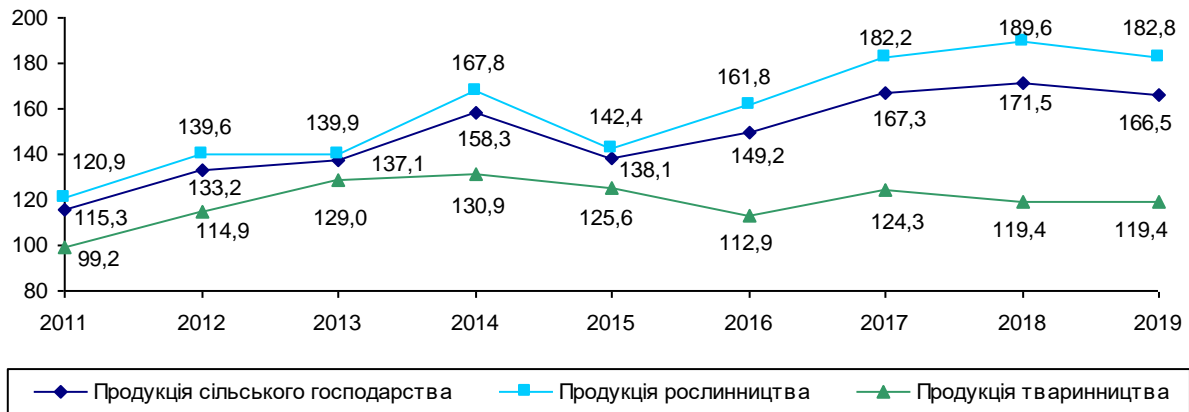

Рис. 2. Динаміка сільськогосподарської продукції, (в % до 2010 року)

Дослідженнями встановлено, що порівняно з 2010 роком виробництво сільськогосподарської продукції в регіоні зросло більш ніж в 1,5 рази (166,5%), в тому числі продукції рослинництва – 182,8%, продукції тваринництва – 119,4%.

Встановлено, що завдяки широкому застосуванню інтенсивних технологій та інновацій в сільськогосподарському виробництві протягом досліджуваного періоду в Хмельницькій області спостерігається зростання виробництва сільськогосподарської продукції в 2,6 рази, в тому числі продукції рослинництва – в 2,8 рази, продукції тваринництва – на 89,6%.

Сільськогосподарські підприємства, маючи більше можливостей для впровадження інновацій та завдяки сприятливій кон'юнктурі ринку за останні три роки збільшили обсяги виробництва в 3 рази, в тому числі продукції рослинництва – в 3,2 рази, продукції тваринництва – в 2 рази.

Господарства населення мали скромніші результати і протягом досліджуваного періоду наростили обсяги виробництва на 86,6%, в тому числі продукції рослинництва – на 90,5%, продукції тваринництва – на 80,1%.

Позитивним є зростання виробництва продукції сільського господарства у розрахунку на одну особу в 2,6 рази, на 100 га сільськогосподарських угідь – в 2,6 рази.

Найбільше аграрної продукції виробили сільськогосподарські підприємства Кам'янець-Подільського, Хмельницького, Старокостянтинівського районів, частка якої в регіональних обсягах складає відповідно 9,2%, 7,1% і 7,0%.

За виробництвом сільськогосподарської продукції Хмельницька область займає 8 місце в Україні (5,3% виробленої продукції), в тому числі за виробництвом продукції рослинництва – 6 місце (5,4% продукції), тваринництва – 7 місце (4,6% продукції).

Дослідження показали, що лівова частка сільськогосподарської продукції виробляється сільськогосподарськими підприємствами (71,8% загального обсягу), в тому числі продукції рослинництва – 77,9%. Протягом досліджуваного періоду показник сільськогосподарських підприємств зріс на 2,4%, в тому числі за продукцією рослинництва – на 2,6%, продукції тваринництва – на 0,5%.

Натомість більшість продукції тваринництва (55,2% загального обсягу) виробляється в господарствах населення. Протягом останніх трьох років вказаний показник господарств населення зменшився на 0,5%, тоді як в сільськогосподарських підприємствах зріс на 0,5%.

Вартісний показник виробництва валової продукції сільського господарства на одну особу характеризує рівень продовольчої безпеки країни і реально оцінює ефективність аграрної праці. Водночас ефективність використання наявних сільськогосподарських угідь визначає показник виробництва валової продукції на 100 га угідь та на душу населення.

Дослідження показали, що протягом останніх трьох років продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області зросла на 4,4%, в тому числі в галузі рослинництва – на 4,5%, в тваринництві – на 1,2%.

Дослідження показали зміни протягом останніх трьох років обсягів реалізації сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами Хмельницької області. За досліджуваний період обсяги реалізації зернових та зернобобових культур зросли на 62,6%, насіння соняшнику – на 84,1%, сої – на 68,3%, ріпаку – на 57,6%, свинини – на 23,2%, м'яса птиці – на 36,5%, молока – на 36,3%, яєць курячих – на 39,6%. Вказані зміни відбулися внаслідок зростання обсягів виробництва продукції та формування сприятливої кон'юнктури аграрного ринку.

Натомість за іншими видами продукції відбулося зниження обсягів реалізації: цукрових буряків – на 30,1%, картоплі – на 25,0%, овочів – на 5,9%, плодів і ягід – на 15,8%, м'яса ВРХ – на 11,6%.

Середні ціни продажу аграрної продукції сільськогосподарськими підприємствами Хмельницької області за всіма напрямками реалізації за збільшилися (табл. 6).

Таблиця 6

Середні ціни реалізованої продукції сільськогосподарськими підприємствами Хмельницької області

(грн за т)

Види продукції	Роки			2019р. в % до 2017р.
	2017	2018	2019	
Культури зернові та зернобобові	3775,8	4309,5	3907,2	103,5
Насіння соняшнику	8839,6	9047,4	8532,8	96,5
Буряк цукровий фабричний	810,1	709,3	697,3	86,1
Картопля	2546,9	4164,0	6574,8	в 2,6 рази
Культури овочеві	2796,5	5342,7	4629,9	165,6
Культури плодові та ягідні	6515,9	5002,8	3904,3	59,9
Тварини сільськогосподарські (у живій масі)	30307,6	34326,2	32557,2	107,4
Молоко	6987,4	7559,2	8223,2	117,7
Яйця, за тис. шт	1285,9	1690,0	к	–

Дослідження показали, що за останні три роки ціни на сільськогосподарську продукцію в регіоні найбільше зросли на картоплю – в 2,6 рази, на овочі – на 65,6%, на молоко – на 17,7%, тварини сільськогосподарські в живій вазі – на 7,4%, зернові та зернобобові культури – на 3,5%. Натомість на окремі види продукції відбулося зменшення цін: на плоди і ягоди – на 40,1%, цукрові буряки – на 13,9%, насіння соняшнику – на 3,5%.

Найбільше виручки аграрні підприємства регіону отримали від реалізації зернових і зернобобових (9530,4 млн. грн.), соняшнику (3432,7 млн. грн.), сої (2895,4 млн. грн.), ріпаку (1932,6 млн. грн.), молока (1453,0 млн. грн.).

Протягом досліджуваного періоду найбільше обсяг виручки зріс від реалізації овочів – в 15,1 рази, картоплі – в 4,6 рази, яєць курячих – в 2,5 рази. По окремих видах продукції спостерігалось зменшення виручки: плодів і ягід – на 49,5%, цукрових буряків – на 39,8%, м'яса ВРХ – на 8,1%.

Виручка від реалізації продукції підприємства є джерелом власних фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення фінансово-господарської діяльності. Їх нестача спричиняє виникнення боргів, що у кінцевому підсумку може призвести до фінансової кризи та банкрутства.

Аграрний сектор (сільське господарство, харчова і переробна промисловість) забезпечує продовольчу безпеку області та продовольчу незалежність країни. Частка агропромислового комплексу складає майже 37 відсотків у загальному обсязі валової доданої вартості області. Крім того, аграрний сектор є одним з основних бюджетоутворюючих секторів економіки, частка якого у зведеному бюджеті області за останній рік становить 20 відсотків, а також займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту.

Сучасна ринкова ситуація вимагає здійснення нової аграрної політики, спрямованої на прискорення соціально-економічного розвитку України, на основі зростання ефективності сільськогосподарського виробництва. Важлива роль у реалізації цих завдань належить формуванню прибутку підприємства та його управлінню. Від його величини в значній мірі залежать ефективність самофінансування, комерційного розрахунку, ціноутворення і багатьох інших економічних важелів впливу на виробництво, а також дієвість функціонування системи товарно-грошових відносин суспільства.

Прибуток як економічна категорія характеризує фінансовий результат підприємницької діяльності і є показником, який найбільш повно відображає ефективність виробництва, обсяг і якість виробленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості. За рахунок прибутку здійснюється фінансування заходів щодо їх науково-технічного та соціально-економічного розвитку, збільшення фонду оплати праці їх працівників.

Прибуток як економічна категорія виражає сукупність економічних відносин, які опосередковані в грошовій формі і виникають між:

- підприємствами і фінансовою системою при перерахуванні платежів до бюджету;
- суб'єктами господарювання та їх вищестоячими організаціями (якщо зберігається вертикальна структура управління) при здійсненні різних перерахувань останнім;
- підприємствами і кредитною системою при погашенні кредиту;
- підприємствами та їх структурними підрозділами при здійсненні виробничого і соціального розвитку;
- підприємствами та працівниками підприємств по використанню фонду споживання;
- суб'єктами господарювання та страховими, благодійними організаціями, іншими підприємствами в зв'язку з формуванням різного роду страхових, благодійних та інших фондів.

Ці відносини обумовлені потребами індивідуального і суспільного розширеного відтворення з метою діалектичного вирішення протиріч між інтересами суспільства, колективу, окремого працівника з урахуванням кінцевих результатів діяльності.

Основною метою аналізу показників прибутковості та рентабельності є оцінка, моделювання і прогнозування оптимального співвідношення між споживчою вартістю (чистим доходом), одержаним від об'єкта витрат, і витратами на її формування.

В умовах ринкової економіки і високої конкуренції основних факторів, що визначають благополуччя функціонування організації, є ефективне управління бізнесом, пошук резервів раціонального використання ресурсів, розширення діяльності. Основною метою діяльності кожної комерційної організації є отримання прибутку. Показниками, що характеризують ефективність функціонування організації, служать прибуток і рентабельність. При цьому кожне підприємство прагне максимізувати прибуток і підвищити рівень рентабельності. Фінансові результати різних галузей економіки регіону представлені в таблиці 7.

Таблиця 7

Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності

(тис. грн)

Види економічної діяльності	Роки			2019 р. в % до 2017 р.
	2017	2018	2019	
Усього	1846242,0	6380427,6	9717011,5	в 5,3 рази
<i>у тому числі</i>				
сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	1872149,1	5089392,9	4132965,8	в 2,2 рази
<i>з нього</i>				
сільське господарство та надання пов'язаних із ними послуг	1842476,0	5059046,7	4112758,4	в 2,2 рази
промисловість	45548,6	291128,4	3735619,6	в 82 рази
будівництво	57689,0	193275,6	273989,2	в 4,7 рази
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	143185,7	625631,6	795341,0	в 5,5 рази
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1206,6	64875,6	266810,8	в 221 раз

В Хмельницькій області сільське господарство в звітному році отримало найвищі фінансові результати серед усіх галузей економіки, які складають 4112,7 млн. грн. Протягом останніх трьох років вказаний показник в галузі зріс в 2,2 рази.

Фінансові результати діяльності підприємства характеризуються величиною прибутку і рівнем рентабельності. Слід зазначити, що чим вищими є показники прибутку і рентабельності, тим ефективніше функціонує організація, тим вищою є її фінансова стійкість. Прибуток як підсумковий фінансовий результат діяльності підприємств являє собою різницю між загальною сумою доходів і витратами на виробництво і реалізацію продукції з урахуванням збитків від різних господарських операцій звітного періоду. Показники рентабельності більш повно, ніж прибуток, характеризують підсумкові результати господарювання, тому що їх величина відображає співвідношення ефекту з вкладеним капіталом або спожитими ресурсами.

Основним джерелом грошових надходжень від діяльності сільськогосподарського підприємства є його операційна діяльність. У табл. 8 подано показники діяльності сільськогосподарських підприємств Хмельницької області

протягом 2017-2019 років.

Позитивним в діяльності аграрного сектора економіки досліджуваного регіону є збільшення в динаміці кількості прибуткових аграрних підприємств з 90,0% в 2017 році до 91,7% в 2019 році. Збитковість діяльності 8,3% сільськогосподарських підприємств Хмельницької області спричинена низкою факторів, до основних з яких слід віднести нестабільність грошової одиниці і, як наслідок, зростання цін на паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива тощо, мінливість податкової політики, високу вартість залучення кредитних ресурсів та ін.

Таблиця 8

**Показники діяльності сільськогосподарських підприємств
Хмельницької області**

Показники	Роки			2019 р. в % до 2017 р.
	2017	2018	2019	
Кількість найманих працівників, тис. осіб	21,7	21,4	20,8	95,8
Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, грн.	5749	7455	8796	153,0
Валова додана вартість, млн. грн.	16967,0	19460,0	18786,0	110,7
Підприємства, які одержали чистий прибуток				
відсотків до загальної кількості	90,0	93,3	91,7	–
фінансовий результат, млн. грн	6750,7	8246,3	7786,4	15,3
Підприємства, які одержали чистий збиток				
відсотків до загальної кількості	10,0	6,7	8,3	–
фінансовий результат, млн. грн	437,5	302,8	334,7	76,5

При цьому фінансовий результат прибуткових підприємств зріс на 15,3%, а обсяг збитків збиткових аграрних формувань зменшився на 23,5%.

Маючи достатню суму прибутку, підприємство може своєчасно, з урахуванням вимог ринку, переорієнтувати виробництво, реконструювати його, придбати нові, більш продуктивні засоби виробництва, найсучасніші технології і завдяки цьому забезпечити істотне зростання обсягу виробництва продукції, значно поліпшити її якість, скоротити витрати і тим самим досягти високої конкурентоспроможності. Узагальнюючим показником економічної ефективності сільськогосподарського виробництва є показник рентабельності. Рентабельність означає прибутковість підприємства.

Рівень рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону представлено на рисунку 3.

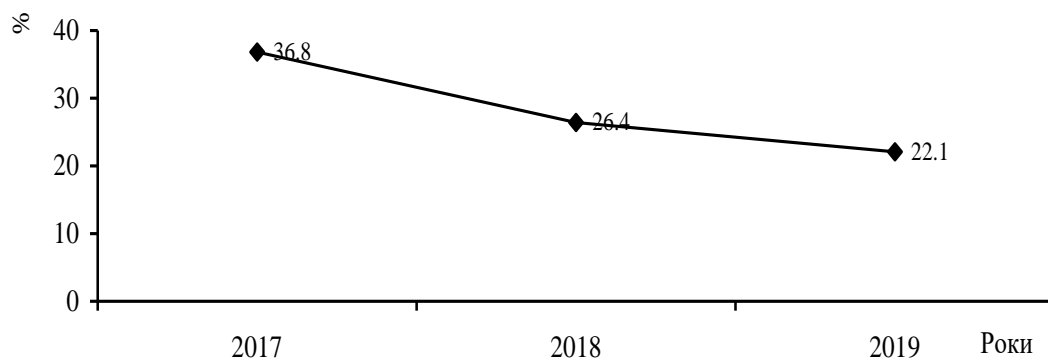

Рис. 3. Рівень рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств Хмельницької області, %

Дослідження показують, що рівень рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств протягом останніх трьох років зменшився з 36,8% в 2017 році до 22,1% в 2019 році. Рівень рентабельності вказує на ступінь віддачі спожитих в даному році ресурсів прибутками.

Фактичний рівень рентабельності 22,1% засвідчує, що аграрні підприємства регіону за рахунок одержаної грошової виручки повністю відшкодували витрати виробництва на реалізовану продукцію і додатково отримали на кожну гривну цих витрат майже по 0,22 грн. прибутку. Тобто, кожна гривня виробничих витрат (спожитих виробничих ресурсів) принесла 22 копійки чистого прибутку.

Рівень рентабельності виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області представлено в таблиці 9.

Таблиця 9

Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області, %

Види продукції	Роки				Відхилення (+, -):	
	2017	2018	2019		2019 р. від 2017 р.	2019 р. від даних по Україні
			Хмельницька область	Україна		
Продукція рослинництва						
Культури зернові та зернобобові	27,8	32,0	13,7	11,8	-14,1	1,9
Буряк цукровий фабричний	18,1	-10,1	-27,5	-15,4	-45,6	-12,1
Соняшник	37,2	32,6	36,1	23,5	-1,1	12,6
Картопля	21,8	51,8	41,2	15,4	19,4	25,8
Культури овочеві відкритого ґрунту	10,1	24,0	9,7	2,8	-0,4	6,9
Культури плодові та ягідні	56,9	23,0	8,2	6,2	-48,7	2,0
Продукція тваринництва						
Велика рогата худоба на м'ясо	-12,2	-19,1	-30,7	-27,1	-18,5	-3,6
Свині на м'ясо	11,2	21,1	5,1	4,7	-6,1	0,4
Вівці та кози на м'ясо	54,8	-7,6	-71,7	-39,7	-126,5	-32,0
Птиця на м'ясо	-9,4	-8,3	-2,4	-3,7	7,0	1,3
Молоко	60,5	23,8	26,9	20,6	-33,6	6,3
Яйця курячі	-5,0	15,5	20,0	-23,5	25,0	43,5

Дослідження показали, що виробництво основних сільськогосподарських культур в аграрних формуваннях регіону в 2019 році було рентабельним, незважаючи на негативну динаміку по окремих видах продукції. При цьому рівень рентабельності зернових і зернобобових культур склала 13,7%, соняшнику – 36,1%, картоплі – 41,2%, овочів відкритого ґрунту – 9,7%, плодових і ягідних культур – 8,2%, свиней на м'ясо – 5,1%, молока – 26,9%, яєць курячих – 20,0%. Інші види продукції були збитковими. Найвищий рівень збитковості спостерігався на продукцію овець і кіз на м'ясо – -71,7%, ВРХ на м'ясо – -30,7%, цукрових буряків – -27,5%.

Аналіз рівня рентабельності виробництва продукції допомагає виявити питання поліпшення структури сільськогосподарського виробництва, його спеціалізації, територіального розміщення, визначити ефективність виробництва тієї чи іншої сільськогосподарської продукції. Крім того, враховуючи низку обставин, існують певні види сільськогосподарської продукції, виробництво яких об'єктивно може бути

низькорентабельним або не рентабельним зовсім, але важливим для суспільства, що, в свою чергу зумовлює необхідність підтримки сільськогосподарських підприємств. Оцінюючи рівень рентабельності сільськогосподарських культур в сільськогосподарських підприємствах на рівні країни слід вказати, що Хмельницька область за рівнем рентабельності виробництва зернових і зернобобових культур займає 10 місце, соняшнику – 1, овочевих культур – 5, картоплі – 8, плодових і ягідних культур – 10. Виробництво цукрових буряків в звітному році було збитковим (-27,5%).

Дослідженнями встановлено, що за рівнем рентабельності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах на рівні країни Хмельницька область займає 5 місце, свинини – 5, яєць – 4. Виробництво яловичини, баранини, м'яса птиці було збитковим.

Аналіз фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є важливим засобом підвищення конкурентоспроможності підприємства, цей факт набуває все більшого значення в умовах ринкової економіки. Здійснення якісного аналізу фінансових результатів надає відповіді на питання, що пов'язані з вирішенням питань стосовно підвищення ефективності діяльності та забезпечення конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Товарне сільськогосподарське виробництво має вестися відповідно до таких внутрішніх факторів підвищення його рентабельності, як: техніко-технологічні, організаційно-господарські, загальноекономічні, соціальні і природні фактори. Організаційно-економічними факторами підвищення рентабельності є інтеграція, підвищення врожайності, зниження витрат, застосування нової техніки, технології, розвиток насінневої і племінної справи. Економічні чинники підвищення рентабельності пов'язані з вибором найбільш ефективних форм і принципів побудови економічних відносин, методів управління і стимулювання, відповідних змісту господарського механізму ринкової орієнтації сільськогосподарських підприємств. Соціальні фактори підвищення рентабельності визначаються вкладенням ресурсів у перетворення умов праці та життя працівників і фахівців сільськогосподарських підприємств. Природні фактори підвищення рентабельності виробництва пов'язані з заходами, спрямованими на підвищення родючості землі.

Висновки

Прибутковість підприємства є найважливішим показником його розвитку. Прибуток підприємства як один із показників прибутковості відіграє важливу роль у системі економічних показників. У ринковій економіці результати діяльності оцінюються системою показників, основним серед яких є рентабельність, що визначається як відношення прибутку до певного показника функціонування сільськогосподарського підприємства.

В аграрному секторі економіки Хмельницької області функціонують 1680 сільськогосподарських підприємств. За виробництвом сільськогосподарської продукції Хмельницька область займає 8 місце в Україні (5,3% виробленої продукції), в тому числі за виробництвом продукції рослинництва – 6 місце (5,4% продукції), тваринництва – 7 місце (4,6% продукції).

Позитивним в діяльності аграрного сектора економіки досліджуваного регіону є збільшення в динаміці кількості прибуткових аграрних підприємств з 90,0% в 2017 році до 91,7% в 2019 році. При цьому фінансовий результат прибуткових підприємств зріс на 15,3%, а обсяг збитків збиткових аграрних формувань зменшився

на 23,5%.

Рівень рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств протягом останніх трьох років зменшився з 36,8% в 2017 році до 22,1% в 2019 році. При цьому рівень рентабельності зернових і зернобобових культур склала 13,7%, соняшнику – 36,1%, картоплі – 41,2%, овочів відкритого ґрунту – 9,7%, плодових і ягідних культур – 8,2%, свиней на м'ясо – 5,1%, молока – 26,9%, яєць курячих – 20,0%.

В сучасних умовах потрібним є формування організаційно-економічного механізму, який дозволить сформуванню передумови для забезпечення прибутковості функціонування підприємницьких структур, зокрема й в сільськогосподарському виробництві, сутність якого полягає у розробці та прийнятті на державному рівні таких умов для ефективного їх функціонування, які б забезпечили максимально мале втручання контролюючих органів в діяльність підприємницьких формувань.

Список використаних джерел

- [1] Андрійчук Р. В. Методичні підходи до аналізу рентабельності та безбитковості виробництва продукції й оптимізації її асортименту. *Економіка АПК*. 2007. № 5. С. 133-140.
- [2] Гудак В. В. Обґрунтування дохідності аграрного виробництва в сільськогосподарських підприємствах різних форм господарювання. *Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2011. №24. С.88-92.
- [3] Зятюк Н. В. Теоретико-методологічні аспекти стратегії забезпечення прибутковості підприємства. 2009. № 154. С. 27-31.
- [4] Мельник Л. Л. Прибутковість сільськогосподарських підприємств як фактор забезпечення їхнього сталого соціально-економічного розвитку. *Агросвіт*. 2015. № 11. С. 5-11.
- [5] Ніженська Ю. А. Особливості аналізу прибутку і рентабельності сільськогосподарських підприємств. *Управління розвитком*. 2014. № 3. С. 9-12.
- [6] Ширягіна О. Е. Методика аналізу фінансових результатів підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. № 5. С. 60-64.
- [7] Штефано А. П., Гнідан В. І. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємств України: реалії сьогодення та перспективи розвитку. 2014. URL: <http://intkonf.org/shtefano-ap-gnidan-vi-analiz-finansovihrezultativ-diyalnosti-pidpriemstv-ukrayini-realiyisogodennya-ta-perspektivi-rozvitku/>